

КЊИЖЕВНО БОГАТСТВО РУБНИХ ПРОСТОРА

(Радослав Ераковић, *Скице рубних простора књижевног наслеђа*,
Службени гласник, Београд, 2009)

Књига Радослава Ераковића *Скице рубних простора књижевног наслеђа*, настала је као резултат настојања да се преиспитају општеприхваћени ставови (нажалост, витални и данас), на основу којих су не само одређени писци, већ и читави жанрови незаслужено потиснути на маргине литературе. Аутор настоји да поједина маргинализована дела књижевног наслеђа посматра из сасвим новог рецепцијског угла, који је успоставила савремена „теорија читања”, као и у компаративном контексту у односу на главне токове европског стваралаштва. Тиме ефикасно указује на сасвим заборављена дела и писце који су својим радом обележили епоху или одредили поједине жанрове, а ипак остали скрајнути углавном из сасвим непрофесионалних разлога књижевних критичара и књижевних историчара, што је често резултирало и стварањем погрешне слике о рецепцијском оквиру једне епохе.

Књига се састоји из предговора и шеснаест радова распоређених хронолошки по годинама публикавања (2001–2007). Аутор се у предговору осврће на избор наслова и објашњава у каквом је односу наслов са предметом књиге. У овом делу, такође, говори и о условној подели текстова у три тематско-проблемске целине, као и о томе да је циљ књиге да укаже на занемарену књижевну баштину.

Првој тематско-проблемској целини припадали би радови посвећени писцима који су, без обзира на популарност својих дела и огромну улогу у културном животу епохе којој су припадали, остали на периферији књижевног наслеђа. У раду „Поетска визија васељене Павла Соларића“ (2001), аутор указује на једну од проблемских равни унутар недовољно проученог лирског опуса овог писца. Такође, скреће пажњу да у српској књижевној историографији недостаје темељније проучавање религиозног песништва, као и то да је немогуће занемарити присуство теолошког аспекта у песништву Павла Соларића. Анализом појединих песама, аутор указује на кључне теме и мотиве у стваралаштву овог писца. Такође, предочава неке од друштвених и културних околности из времена песника да би показао да су те околности могле посредно утицати на његов животни пут и стваралаштво. Вићентије Ракић је још један заборављени писац о коме аутор књиге говори у раду „Трст у записима Вићентија Ракића“ (2002). Након кратког осврта на животни пут који је одредио природу пишевог књижевног

ног стваралаштва, указано је на недовољно истражено стваралаштво песника српског предромантизма и првог предавача богословије у Београду (1810), писца религиозних епова, списа литургијско-обредног карактера, „Катихизиса“ – једног од првих уџбеника за наставу веронауке.

Другу проблемску целину чине текстови о појединим аспектима индивидуалног стваралаштва писаца који су, због доминације стереотипних представа у културном наслеђу Срба, били означени као недовољно релевантни за озбиљнију књижевну анализу. Један од таквих писаца је Милован Глишић, односно, његова занемарена преводилачка активност о чему Ераковић пише у раду „Утопија као исходиште стваралачке имагинације“ (2004). Наглашено је да Милован Глишић заправо спада „у ред најзначајнијих преводилаца у српској књижевности 19. века“, а као пример његовог преводилачког талента наводи превод роман Жила Верна *Осам стотина миља низ Амазон*. О преводилачком таленту Милована Глишића говори се и у раду „О пропалом бароку и успешним преводима Милована Глишића“ (2005), а сем успешних превода са француског, спомињу се и Глишићеви преводи са руског. Међутим, аутор се осврће и на мало познате догађаје из приватног живота Милована Глишића који су га покретали на превођење популарних дела страних аутора.

У раду „Избледели сјај патријархалног микрокосмоса“ (2004), на примеру романа *Хаџи Диша Драгутина Илића*, Ераковић показује како је роман могло да фаворизује или маргинализује и мишљење једног човека, и када није засновано на књижевноисторијским и естетичким мерилима. Компаративним приступом романима *Хаџи Диша Драгутина Илића* и *Крпљен живот* Сталета Попова, Ераковић заговара неопходност иновативног приступа у тумачењу рубних делова нашег књижевног наслеђа.

На паралелној анализи драма *Краљ Вукашин Драгутина Илића* и Шекспировог *Ричарда Трећег*, у раду „Драмска судбина великих узурпатора“ (2007), Ераковић показује како је рецепција још једног у низу дела била одређена немогућношћу ревидирања укорењених ставова и прављења дистанце између историографије и песничке уметности. Тако, чврсто укорењени стереотипни ставови о историјском лику могу одредити његову судбину у уметничком делу и можда заувек га сврстати у ред негативно окарактерисаних, маргинализованих јунака.

Дело Јована Стерије Поповића *Бој на Косову или Милан Топлица и Зораида* остало је на „маргинама књижевноисторијских оцена“ и поред иновација у обради традиционалне теме. Ераковић у тексту „Ново читање Стеријиног Боја на Косову“ (2004), на основу компаративне анализе тематско-мотивског аспекта наведеног Стеријиног романа и француског романа *Гонзалво од Кордове*, долази до закључка да је Стеријин роман неправедно скрајнут на рубове књижевне рецеп-

ције неоснованим судом старије генерације књижевних историчара да је *Бој на Косову* само прилагођена верзија француског романа.

За разлику од дотадашњих анализа фаустовског мотива из песме „Рибар“ Војислава Илића у контексту европског стваралаштва, Ераковић у раду „Фаустовски мотив у спеву *Рибар* Војислава Илића“ (2007), прави паралелу са „Песмом о Елади“ Вићентија Ракића. Заправо, песми прилази из једне шире дијахронијске перспективе и притом истиче и остале аспекте (као што је психолошко профилисање главних ликова), и мотиве (психолошки алиби) у стваралаштву песника, занемарене у дотадашњој књижевноисторијској анализи. Ераковић у овом тексту указује на недовољно истражену и занемарену оригиналност у стваралаштву Војислава Илића.

У раду „О пореклу вампира у српској књижевности“ (2004), Ераковић доказује да се појава мотива вампира у писаној српској књижевности налази већ у првој половини 19. века, у делима данас готово заборављених писаца, где овај мотив долази из народне књижевности. Полази од анализе приповетке Атанасија Николића „Вјерни побратим или огледало будућег вијека“ и прави паралелу са обрадом мотива мртвог побратима у народној песми „Браћа и сестра“. Мотив вампира налази и у књизи Јоакима Вујића *Путешествије по Србији*. Ераковић на крају долази до закључка о дугој традицији овог мотива у српској књижевности, указујући и на савремене ауторе који су, како каже, дали „свежу крв“ овом мотиву (Борисав Пекић, Милорад Павић и други), издвајајући роман *Страх и његов слуга* Мирјане Новаковић.

У раду „Портрет читаоца на почетку 21. века: историја једне заблуде“ (2007), Ераковић се осврће на сасвим заборављено дело Вићентија Ракића, али анализом дела употпуњује и слику о читалачкој публици тога времена. Заправо, аутор преиспитује тезу о доступности библијских текстова само вишим слојевима друштва, као и окамењено схватање да су за ширење библијских текстова заслужни Вук Стефановић Карацић и Ђура Даничић. На основу детаљније анализе мотивског круга религиозног спева дидактичко-моралног карактера *Житије свјатаго и праведнаго Јосифа прекраснаго*, Ераковић долази до закључка да је ово данас маргинално дело било блиско читаоцима пишневог времена, односно, да су уопште дела религиозне тематике била блиска широком кругу читалаца без посебно високе теолошке компетенције. Тиме је оспорио стереотипно схватање да су Вук и Даничић имали кључну улогу у ширењу текстова библијског карактера.

У раду „Записи последње свештенице Паладе Атине“ (2004), Ераковић указује на занемарен књижевни рад Анице Савић-Ребац, а посебно на књигу есеја *Хеленски видици* и огледе који се односе на *Лучу микроkozма* Петра Другог Петровића Његоша, а чија вредност ни после скоро пола века није доведена у питање. У овим есејима Аница Савић-Ребац је искорачила из до тада једностраног, херојско-патријархалног аспекта у проучавању овог Његошевог дела, разматра-

јући, између осталог, и митске елементе, као и богумилску традицију на територији Балкана. Заправо, Ераковић указује на то да Аница Савић-Ребац *Лучу микроkozма* доводи у везу са хеленским духовним наслеђем, и анализира шири „директни и индиректни хеленски утицај у историји и култури јужнословенског народа.“

Уз анализу појединих делова првог српског бедекера *Утисци из Италије* у раду „Представе о другима у заборављеном италијанском бедекеру“ (2005), истиче његову практичну страну, али и показује да, иако не поседује оригиналност и нема естетских вредности, ово дело јесте значајно не само као први бедекер на српском језику, већ и утолико што указује на дух епохе у којој је настало. Такође, аутор долази до закључка да ово неистражено дело може бити анализирано и у ширем културолошком контексту, за истраживање српске представе о Европи у 19. веку.

У раду „Вук и Штросмајер: анамнеза имагинарног конфликта“ (2007), Ераковић открива и оно што су истраживачи живота и рада Вука Стефановића Караџића превидели приликом испитивања његове сарадње са Јосипом Јурајем Штросмајером, а то је искрено пријатељство које је Вука везивало са Штросмајером. До овог закључка долази на основу темељније анализе преписке вођене између Вука и Штросмајера, чије поједине делове у тексту и цитира. Ераковић образлаже да чак и Вуков текст „Срби сви и свуда“ који је изазвао опречне реакције, Штросмајер није доживео као било какво угрожавање интереса сопственог народа, као и то да политичке нелагодности између њихових народа нису пољуљале књижевне и политичке везе између њих двојице. У прилог томе, Ераковић наводи и Штросмајерову помоћ Вуковој породици, као и списак српских установа и институција којима је Штросмајер пружао новчану помоћ.

Рецепцијски оквир 19. века може се, свакако, потпуније упознати и ако се детаљније погледа српска периодика. Тако би, условно, трећу тематско-проблемску целину Ераковићеве књиге чинили тесктови посвећени недовољно проучаваним алманасима, часописима и осталој периодици.

У тексту „О пореклу првог српског женског алманаха“ (2003), аутор најпре пореди структуру првог женског алманаха, *Драгољуба*, са претходним алманасима који су имали и практичну примену и указује на новине ове публикације у жанру женских алманаха на српском језику. Ераковић истиче да се у алманасу *Драгољуб* смењује поезија, проза, историјаска грађа, публицистички текстови, а доминирала је поезија и то дидактичко-родољубивог карактера. Запажено је и снажно присуство националне тематике, као и жеља да се женској читалачкој публици што више приближи народна поезија. Међутим, оно што аутор у овом тексту открива, а што је било мало познато и занемарено јесте то да је средином 19. века постојала и женска читалачка публика и то веома образована за своје време. Тиме Ераковић коригује стереотипну представу о читалачкој публици 19. века.

Лист чија је улога у историји српске књижевности недовољно истражена су и *Новине сербске*. Овај књижевни лист се углавном спомиње у контексту полемике која се водила између Вука и Видаковића, али аутор у раду „*Новине сербске* између класицизма и предромантизма“ (2005), указује на још велики број неистражених радова заборављених писаца објављиваних у *Новинама сербским*. Ераковић се детаљније задржава на прилозима из књижевности, тј. на рубрици чији садржај говори о хоризонту очекивања српских читалаца крајем 18. и почетком 19. века. Између осталог, аутор указује да су читаоци велику пажњу поклањали биографијама античких аутора, као и многих других славних личности које нису припадале блиској прошлости. Аутор даје дијахронијски пресек сасвим неистражених прилога и скреће пажњу да би њихова анализа омогућила детаљнији увид у српски класицизам и предромантизам, као и у слику српске читалачке публике тога периода.

Недовољно је проучена и улога *Летописа Матице српске* у књижевној култури крајем 19. и почетком 20. века, на шта Ераковић указује у раду „Крај једне епохе на страницама *Летописа Матице српске*“ (2005). Сем преведених страних дела, аутор истиче да су у часопису штампана и многа непреведена дела, те указује да нису само преведена дела Гетеа, Шилера или Виланда утицала на стваралаштво код Срба, већ је био у питању много шири круг страних аутора. Аутор говори и о заслепљености науком и индустријализацијом, што је довело до тога да радови из области науке у једном периоду овог часописа превагну у односу на текстове из књижевности, али наводи и одломак сасвим заборављеног рада (Виктор Аубуртин, „Уметност умире“) који делује као право отрежњење од заслепљености индустријализацијом.

Указивањем на неке од многих маргинализованих писаца, књижевних дела, као и на скрајнуту периодику, Радослав Ераковић доказује да у центру читалачке пажње 19. века није била само проза патриотске тематике, као и то да читалачка публика није била тако хомогена као што влада мишљење у историјама књижевности. Исправно показује да је само уз ревалоризацију мање познатих страница српске књижевности могуће што потпуније сагледати нашу књижевну баштину и створити што реалнију слику хоризонта очекивања читалачке публике тога доба.

Јасмина Јовић